

Vyjádření oponenta habilitační práce

Daniela Rywиковá předložila jako habilitační práci tištěnou publikaci *Speculum mortis. Obraz smrti v českém malířství pozdního středověku*. Jde o práci, která bohatě splňuje nároky kladené na vědeckou monografii (rozsah 308 str., bohatý poznámkový aparát, anglické resumé). Práce zaměřená především na ikonografii, je logicky strukturovaná. V úvodní kapitole se obecně zabývá problematikou posledních věcí člověka, tedy umírání a smrti ve středověku. Jak naznačuje hned v úvodu, její práce je zaměřena na památky 14. a 15. století. Jako možné zdroje uvádí dobové literatury, zejména homiletické, v níž jsou otázky života a smrti často připomínány. Domnívám se, že zde mohla autorka učinit krátký exkurs do období raně křesťanského, kde byly církevními Otci a spisovateli položeny teologické základy otázek života – smrti – spásy a Soudu. Představa odchodu na věčnost (koimésis, thanatos) se v uvedeném období v mnohém liší od pohledu ve středověku. Vůbec se zde nesetkáváme s makabrozní představou smrti. „Dobrá smrt“, zejména mučedníků je „dies natalis“, tedy den zrození k „novému“ životu u Boha. Na nástěnných malbách v katakombách či na reliéfech sarkofágů je vyjadřována biblickými náměty, jako např. Vzkříšení Lazara naděje na zmrtvýchvstání a na věčný život. Více pozornosti mohla také zacílit na jeden ze zlomových okamžiků středověké spirituality - vzniku očišcové nauky, která svoji „ekonomii spásy“ (mše a modlitby za mrtvé, oltářní nadace) značně přispěla i k rozvoji umění.

V druhé kapitole se autorka práce věnuje Imago mortis (Tvaři smrti) v raném středověku. Na příkladu nástěnných maleb v poutní kapli Notre-Dame des Fontaines v La Brigue od piemontského malíře Giovanniho Canavesia z roku 1492 se zdárně snaží ukázat na motivické bohatství této malby, jejíž inspirace hledá v homiletické literatuře. V návaznosti na literaturu konstatuje, že makabrozní náměty se díky silnému akcentu na naději ve Zmrtvýchvstání objevují až v 11. a 12. století v souvislosti s dobovou literaturou. Představa děsivé smrti byla spojena s hříchem a peklem, jak správně uvažuje D. Rywиковá. Umrlčí tematiku pozdního středověku vidí ve vazbě s morální a pastorační teologií. V druhé části kapitoly pojednala o vztahu vyobrazení smrti a Apokalypsy,

V třetí kapitole, nazvané Mors Triumphans pojednává o triumfu smrti v broumovském karneru, a to v kontextu dobové funerální liturgie a teologie. Prokázala zde výbornou znalost recentní literatury a dosavadní poznání maleb v karneru, na kterém mám také svůj podíl, rozšířila o možný liturgický kontext (Ordo defunctorum) a o některé motivické paralely. Naznačila tak možnost, že nejde o karner, ale o funerální kapli. Toto její zjištění relativizuje to, že objekt je v blízkosti městského kostela sv. Petra a Pavla, v němž se mohly pohřební obřady odehrávat. D. Rywиковá se pokusila na základě analýzy motivů o nové datování maleb do doby po roce 1340. S tím lze v principu souhlasit, ale pouze u maleb ve spodní pásu, neboť jsem přesvědčen, zobrazení Krista v mandorle s přímluvci a anděly s Arma

Christi jsou dílem jiného autora, jehož nejbližší výtvarnou analogií jsou postavy ve Velislavově Bibli. Zde musím trvat na datování kolem roku 1330.

Ve čtvrté kapitole Memento mori D. Rywиковá zacílila svoji pozornost na téma Setkání třech živých a mrtvých v kostele sv. Mořice v Aníně, v karneru v Broumově, v dominikánském kostele v Českých Budějovicích a v kostele sv. Bartoloměje v Kočí. Případovým studiím předchází studie, věnovaná Setkání třech živých a třech mrtvých. Shodou okolností jsem se malbami v Anníně, Broumově a v Českých Budějovicích také odborně věnoval a mohu konstatovat, že se závěry autorky zcela souzním.

Osobně mě velice zaujaly kapitoly Ars moriendi a Dance macabre. V první autorka detailně analyzuje Krumlovský sborník. Souhlasím s jejím názorem, že jej nelze spojovat s husitským prostředím, jak to učinil Karel Stejskal. Taktéž souhlasím s tím, že rukopis, obsahově s velkým pastoračním potenciálem, byl s velkou pravděpodobností věnován Oldřichem z Rožmberka, jenž povolil přijímání podobojí na svém panství, do kláštera minoritů a klarisek v Českém Krumlově.

Poslední kapitola je věnována dvěma pražským rukopisným památkám z utrakvistického prostředí obsahujícím tanec smrti, neboť na rozdíl od okolních zemí není v prostředí Čech žádný nástěnný cyklus z období středověku doložen. Prvním rukopisem, je utrakvistické kompendium známe pod názvem Bible husitského kněze, což není zcela přesné, protože vedle textu Starého a Nového zákona obsahuje také moralistní traktáty a kalendáře. Iluminace, mají rustikální charakter, a to včetně tance smrti (fol. 542). Jak D. Rywиковá dobře uvádí, Iluminace jsou vizuálním svědectvím utrakvistické teologie hříchu. Následuje podrobný exkurz o vývoji námětu Tanec smrti v Evropě. Iluminace z toho rukopisu autorka komparuje se stejně rustikálním tancem smrti v rukopise „katolické“ Bible z roku 1447, deponovaném v Kapitulní knihovně.

Spíše otázkou než výtkou je to proč autorka publikace také nepojednala o spise Oráč z Čech (Der Ackermann aus Böhmen und der Todt), který byl sepsán kolem roku 1400, snad Janem ze Žatce a jenž svým obsahem souzní s problematikou v knize prezentované. Možná mohla upozornit i na pozdně gotickou sochu tzv. Brigitty v klášteře sv. Jiří.

V epilogu (Na prahu moderní doby: Dekadentní, lascivní a groteskní smrt) zobecňuje své poznání a pokouší se nastínit další vývoj motivu smrti, např. v reformačním námětu Dívka a smrt či v motivu Smrt se dívá do zrcadla. Připomenout bych chtěl Personifikace věků ženy od Hanse Baldunga Griena či Personifikace lidských věků na reliéfech empor v kostele sv. Anny v Annabergu od Franze Maidburga.

Velice oceňuji i to, že v závěru publikace nalezneme dobové středověké texty pojednávající o otázkách života a smrti. Vzhledem k dnešní znalosti latiny mohly být latinské texty přeloženy do češtiny.

Daniela Rywиковá zvolila pro svůj výklad klasickou metodu ikonologické interpretace v kombinaci s metodou kontextuální (H. Belting). Velmi oceňuji hlubokou znalost recentní literatury. Moje připomínky jsou marginální povahy. S radostí konstatuji, že předložená publikace je výborným podkladem pro habilitační řízení Daniely Rywиковé. Jmenovaná je zkušenou a invenční badatelkou, jak to prokázala v četných publikacích.

Tištěnou publikaci Daniely Rywиковé *Speculum mortis. Obraz smrti v českém malířství pozdního středověku* předloženu jako práci habilitační, vřele doporučuji k obhájení.

Seznámil jsem se s výsledkem kontrolky originality programu Turnitin, který potvrdil originalitu textu Daniely Rywиковé.

V Praze, dne 17.4. 2022

Prof. PhDr. Ing. Jan Royt, PhD., DSc.